

УДК 373.3.016 : 613 (075.8)

Загоруйко Наталія

**В. СТУС ТА Р.М. РІЛЬКЕ –
ЕСТЕТИЧНІ ПОШУКИ МИСТЕЦЬКОГО ДІАЛОГУ
(ЗА ЕПІСТОЛЯРНОЮ СПАДЩИНОЮ В. СТУСА)**

На основі епістолярної спадщини Василя Стуса розглянуто перекладацький доробок поета з Р. М. Рільке та означено естетично-філософські домінанти українського автора.

Ключові слова: переклад, епістолярна спадщина, шістдесятники, сонет, елегія.

На основе эпистолярного наследия Василия Стуса рассмотрены переводческий наследие поэта с Р. М. Рильке и определены эстетично философские доминанты украинского автора.

Ключевые слова: перевод, эпистолярное наследие, шестидесятники, сонет, элегия.

The author of the article has done with the theme of V.Stus' translations from Rainer Maria Rilke in the epistolary creation of the prominent Ukrainian poet and found out esthetic particularities of Vasyl Stus.

Key words: epistolary creation, translations, the men of the sixties, sonnet, elegy.

У 20-х роках ХХ ст., головню в Радянській Україні до справи літературного перекладу відразу звертаються кілька майстрів високого стилю – М. Рильський, М. Зеров, О. Бургардт, В. Мисик, М. Бажан, М. Йогансен та ін. У період становлення нової української мови перекладу надають особливої ваги: “Яку роль відіграє переклад в утворенні і виробленні літературної мови – говорити нема потреби [...], – пише М. Зеров, – не буду говорити і про те, що в перекладах чужих зразків наша мова виходить на здобуття нових понять, фіксує тисячу стимулів

до мобілізації всіх своїх лексичних і синтаксичних засобів, як виявлених, так і порівняльних, і через те ступінню точності і силою перекладу можна міряти розвиток і літературність даної мови [2, с. 515]”. Однак уже на початок 30-х років XX ст. зі зростанням тиску тоталітарного режиму функції перекладу змінюються. Тепер до нього все частіше починають вдаватися не задля розв’язання якихось певних культурних чи естетичних завдань – він стає можливістю втечі від реальності. Фактично переклад надовго залишається єдиною нішею в культурі, де не так було відчутно цензуру. Ціла плеяда першорядних письменників та поетів “ховається” за перекладацьку роботу. Починаючи з 30-х років XX ст., для більшості українських інтелектуалів і творчих особистостей можливість втечі від реальності міцно закріплюється за перекладом.

На переконання Михайла Москаленка, прямими продовжувачами поетичних стремлінь неокласиків, зокрема Миколи Зерова, як у біографічному, так і в творчому плані, можна вважати трьох видатних майстрів слова – Михайла Ореста, Бориса Тена та Григорія Кочура [2, с. 1271]. У формуванні культурного клімату шістдесятиництва особлива роль належить саме Григорієві Кочуру, учневі Миколи Зерова, адже він став не лише символом української перекладацької школи, а й своєрідним містком між мистецькими здобутками Розстріляного Відродження та новою генерацією творчої інтелігенції, яка намагалась перехопити цю творчу естафету.

Неабияке значення для усвідомлення значущості цієї постації для українських шістдесятників мають спогади Р. Корогодського, який називає, Г. Кочура духовним гуру для них, а його помешкання в Ірпені – культурним “сальоном”. За постаттю метра українського перекладу “стояла легенда: сидів у тюрмах, таборах, будував Беломоро-Балтійський канал... З другого боку, знав Миколу Костьовича Зерова, міг годинами розповідати про неокласиків, з якими особисто був знайомий, чи про Шекспіра... Давав читати рідкісні книги [5, с. 93]”. За Романом Корогодським, це був *внутрішній вишкіл інтелігенції засобами культури*. Поза тим Іван Дзюба підкреслює, що український перекладач змушений був протистояти монополії російської мови на представлення шедеврів світової культури і звідси проступа-

ла важлива для українського майстра внутрішня потреба розкрити можливості рідного слова, а також турбота про те, щоб український читач мав широкий вибір зразків світової поезії рідною мовою [1, с. 756].

Тема перекладів у таборовому епістолярію шістдесятників заслуговує на особливу увагу, адже більшість з того, що вдалося зробити, шістдесятники, зробили саме під час ув’язнення. М. Коцюбинська у відомій монографії про епістолярну творчість відзначає специфічну, виплекану умовами неволі функцію листів як “своєрідного архіву чи “сейфу””, де автори плекали таку надію – доробок їхній має найбільший шанс зберегтися [6, с. 135]”. Епістолярій Василя Стуса та Івана Світличного у цьому плані є яскравими прикладом, адже саме листи, якими надсилалися художні переклади та власні поезії, стали для них справжньою творчою лабораторією перекладу. Завдяки цьому маємо збірку “Палімпсести” В. Стуса, переклади та “Тратовані сонети” І. Світличного. Кореспонденції В. Стуса містять цінні відомості про останню збірку поета “Птах душі”, куди також увійшли переклади, і яка, на жаль, не збереглася.

Тема перекладів – одна з ключових епістолярію Василя Стуса, як і Івана Світличного. Зокрема, у багатогранній перекладацькій спадщині Василя Стуса (Й.В. Гете, Г. Лорка, Б. Брехт, М. Богданович, Р. Кіплінг, Гі де Мопассан, А. Рембо, Д. Унгаретті М. Цветаєва та ін.) найпомітніше місце займають переклади з Райнера Марії Рільке (“Сонети до Орфея”, “Дуїнські елегії”, “Барс”, “Поет”, “Орфей, Еввідіка, Гермес” з “Нових поезій” тощо), розпочаті ще до першого арешту 1972 року. Проте найінтенсивніший період роботи припав на роки ув’язнення в мордовський таборах (1972-1977). Євген Сверстюк наголошує, що вся творчість Василя Стуса дотюремного періоду була ще визріванням у школі Й.В. Гете, Р.М. Рільке, Б. Пастернака, тоді, як свого зеніту поет досяг саме в умовах мертвих – без публікацій, коли “вільна поезія трактувалась як кримінальний злочин і кожен аркушик долучався до кримінальної справи [8, с. 23]”.

Тема В. Стус і Р.М. Рільке вже неодноразово ставала об’єктом наукового зацікавлення літературознавців, зокрема Д. Наливайка, Л. Рудницького М. Коцюбинської, Є. Сверстюка, Л. Кравченко. Постійне захоплення В. Стуса творчістю Р.М. Ріль-

ке пояснюється передусім тим, що австрієць відкривав для нього світ європейської духовної культури, яка в радянські часи перебувала в статусі напівлегальної. Однак у листах поет неодноразово зізнавався, що перекладати Р.М. Рільке дуже важко: “Тема віршів кристалізується і змістовно, і ритмічно, і інтонаційно, і навіть фонічно і доносити таку “в кілька способів тему, не дубльовану, а розповнювану подібними концентратами”, мало не сізіфова праця. Така поезія може трансформуватись лише в дуже розвинені мови [10, с. 239]”.

Попри те, Стусове зацікавлення поезією Р.М. Рільке не можна пояснити лише прагненням поета-дисидента залучити українську літературу до світового культурного простору. Ця поезія австрійця, на наше переконання, давала йому передусім естетичну насолоду, була духовною підпорою в страшних умовах ув’язнення, дарувала “знаки певності себе, самозбереження [10, с. 86]”. Навіть коли В. Стус дізнається, що М. Бажан почав перекладати поезії видатного австрійця, у листі до рідних твердить: “Рільке я перекладу. Бо знаю, що це дуже потрібно – мені. А що це вже зробив Бажан – то нічого. Крім того, умови спонукають мене естетизуватися далі і нереалізуватися (одним словом!) [виділення курсивом – наше] [9, с. 18]”. Поет зізнавався Христині Бремер у листі від 23 липня 1979 року: “Я дуже радію, що мій чудовий ангел Райнер Марія Рільке у його висловах і картинах є тут. Шкода, мій світ є інший від того, в якому жив Рільке”. Його душа шукає не тільки краси, але й прагне вищих сфер, справедливості і правди. І саме в цьому, – як зауважував В. Стус, – криються всі проблеми його життя [10, с. 173].

Зазначимо, що В. Стус не сприймав термін “переклад”, називаючи свої переклади “віддачею”. З листа до дружини: “Настільки дурне це слово: переклад! Недарма наші метри стали казати віддавання, віддати [9, с. 59]”. Такий тонкий підхід до трактування самого терміну, на нашу думку, свідчить переш за все про колосальне духовне значення цієї роботи для В. Стуса. Євген Сверстюк зауважує: “Перекладати елегії Рільке – це було типове його заняття. Символіка поезії, світ поезії, світ естетики і філософії – були його світом [8, с. 18]”. Про те, що перекладацька робота над Р.М. Рільке мала для В. Стуса виняткове значення також промовисто свідчить лист до дружини й сина

від 14 вересня 1981 року, у якому він просить рідних надіслати четверту дуїнську елегію Рільке “О, дерева життя, вже йде на зиму?”: “Може, не так про переклад, а про наявність – хай буде, як молитва” [9, с. 394].

На переконання Л. Рудницького, існує певна суголосність мотивів поезії Р.М. Рільке та В.Стуса, проте в українця вони усі “схристиянізовані” (Л. Рудницький), адже поет, так би мовити, втілює Р.М. Рільке в українську традицію. Опоетизовування Рільке світу стає його освяченням у творчості Василя Стуса. Саме тому, на думку дослідника, мотиви поезії австрійця набирають у В. Стуса суто українського – християнського характеру. Духовну спорідненість особливо спостерігаємо у XVIII та XXIX сонетах Р.М. Рільке з другої частини, у поезії “Орфей, Еврідика й Гермес”, “Барс” та в оригінальних поезіях “Лютує сніговиця”, “Ще видиться: далекий край чужий”, “Ти тут. Ти тут. Вся біла, як свіча...”, “Схились до мушлі спогадів і слухай”, де відчувається освячення дійсності та виразно проступають біографічні моменти В. Стуса.

Епістолярій поета свідчить, що поезія Р.М. Рільке “Орфей, Еврідика й Гермес” завжди була близька йому, що й зрозуміло, адже мотив розлуки з рідними – один з найболючіших для українських в’язнів сумління. В.Стус у листі до Є. Сверстюка від 17 серпня 1977 року навіть наголошує: “Скажу Тобі: світ наших Еврідик – більший. От би тільки б увійти в нього – бодай на день побути Еврідиною (казав Флобер, пишучи до Луїзи Коле: “Сьогодні я був і чоловіком, і жінкою, і кінями, і листям, і вітром, і сонцем”)! Але така здатність стає все меншою. Втім, молитимемо Бога, аби вона до нас навідувалася – хоч і зрідка [10, с. 121]”. Проте безпосереднім поштовхом до перекладу цього твору Р.М. Рільке, на нашу думку, був особистий, дуже щемливий момент, коли Василь Стус 16 липня 1984 року відмовився розмовляти на побаченні з рідними російською мовою (також і через принизливу процедуру обшуку перед побаченням). Відомо, що побачення не відбулось, і дружина, син та сестра Марія змушені були повертатись додому. Трагізм цього випадку полягав у тому, що це побачення було останнім для поета і наступне відбулось вже після його смерті, коли дружина та син приїхали на могилу в селище Кучино 1985 року. І поет це

відчував: “І з кожним днем все тяжче мені на цьому світі, казав Вінграновський. Зараз я не певен (як і раніше), що ми побачимося [9, с. 470]”. Відтак символ Еввідіки, яка має спуститися у Тартар до свого коханого Орфея, щоб вирвати його з рук смерті, обертається для поета трагічною реальністю.

Ця обставина, коли поет не поступився власними принципами заради найдорожчого в житті – побачити бодай на годину дружину та сина після довгих років розлуки, адже, фактично, останнє побачення було з рідними навесні 1981 року, була поштовхом до перекладу поеми Р.М. Рільке “Орфей, Евріка й Гермес”. Між Р.М. Рільке і В. Стусом утворилася особлива аура, бо, окрім перекладу, виникли інтертекстуальні зв’язки їхніх поезій. Зокрема, вірш поета-дисидента до дружини “Ти тут. Ти тут. Вся біла, як свіча...” наповнений асоціаціями-алюзіями і ремінісценціями до інтерпретації міфу про Еввідіку Рільке. Як і Еввідіка, що йде тунелем пекла, вся в білому вбранні, тонка і ніжна, “наповнена по вінця холодним небуттям”, Стусова кохана “пішла – тунелем довгим – далі – в ніч – / у морок – сніг – у вереск заметілі...”, вона також тендітна, ніжна і скорботна [див. 3].

У листі до дружини від 1 серпня 1984 року поет сповіщає, що нарешті переклав “Орфея, Еввідіку й Гермеса” Р.М. Рільке: “Слава Богу, впорався, задоволений, хоч і не знаю чим: Рільке, текстом оригіналу чи перекладом. І думаю собі, Вальочку: це все – про Тебе, про мою-Тебе, тобто ту-Тебе, якої, може, Ти добре й не знаєш, а хіба здогадуєшся – з моїх очей, рядків моїх, поглядів моїх”. Еввідіка – це суть поеми Рільке, “така близька мені тепер, особливо після нашого не-побачення”. Василь Стус просить дружину бодай у перекладі М. Бажана прочитати цю поему Р.М. Рільке, щоб і самій відчуті і зрозуміти почуття чоловіка.

Епістолярій поета відтворює майже усю канву перекладу поезій Р.М. Рільке. Зокрема, у листі до дружини від 8 грудня 1974 року В. Стус повідомляє, що завершив роботу над першою частиною “Сонетів до Орфея”: “Звичайно, перекласти 26 сонетів за 1,5 року – то не така вже й працездатність. Але коли зважити на особливості умов і часті розлуки з Райнером – то коефіцієнт віддачі значно підросте [9, с. 108]”. Василь Стус надзвичайно ретельно працював над своїми інтерпретаціями.

У листі від 10 листопада 1975 року він надсилає новопереклади (саме так В. Стус називав нові варіанти інтерпретацій) першої частини сонетів Рільке і зазначає, що пеперисуючи їх, спробував урахувати не лише зауваження Григорія Кочура та Юрія Бадзя, а й часову відстань між “впершеперекладом і теперішнім поверненням [9, с. 178]”.

З технічного боку справа перекладів виглядала так: на прохання В. Стуса дружина та друзі надсилали йому у листах оригінали творів, особливо Р.М. Рільке: “Прошу в кожному з листів переписувати мені по 2-3 вірші Рільке [9, с. 10]”. Свої переклади В. Стус також відсилав у листах. Відомо, що на прохання поета його переклади передавали Григорію Кочуру, одному з найавторитетніших перекладачів. А згодом його рецензії переписувала у листах до Василя Стуса Леоніда Світлична. Окрім цього, вцілів зразок епістолярної полеміки – листи Юрія Бадзя з його відгуками на Стусові переклади, які зараз зберігаються у Відділі рукописних фондів та текстології Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України.

У контексті нашого дослідження доречно зазначити, що чи не найбільший інтерес до творчості Р.М. Рільке в Україні припадає саме на 60- 70-ті роки минулого століття. Поезії видатного австрійця перекладають М. Бажан, М. Лукаш, Л. Первомайський, З. Піскорська, Д. Павличко. У журналі “Всесвіт” (1968, №2) була надрукована добірка поезій Р.М. Рільке в перекладах Л. Первомайського та В. Коптілова. Нас цікавить саме добірка Бажанових перекладів, які вперше були надруковані в журналі “Всесвіт” (1973, № 10), адже ця публікація водночас поклала початок славнозвісному творчому змагання між Василем Стусом та Миколою Бажаном, про що так промовисто свідчить епістолярна спадщина поета-дисидента: “Маю прекрасну морозу, – пише поет у листі до дружини й сина від 7 грудня 1973 року, – сидіти над Бажановими перекладами і фіксувати власні втрати [9, с. 57]”. Дізнавшись про те, що М. Бажан перекладає сонети Р.М. Рільке, не розчаровується, продовжує працювати: “Змагатися з Бажаном тяжко, але й можливо, – зізнається Вірі Вовк, – хоч і не завжди маю його Рільке щойно виданого і щойно одержаного [10, с. 82]”. Літературознавці підкреслюють, що основна тенденція цього змагання полягала в тому, щоб за-

повнити прогалини, допущені М. Бажаном, та вийти на вищий рівень осмислення багатьох змістових моментів сонетів Рільке та їх поетики [див. 4].

Поет високо оцінював переклади Миколи Бажана, вважав їх ідеальною для себе школою, яка допомагала краще збагнути власні переклади та побачити власні втрати. Зокрема, у листі від 2 лютого 1975 року просить дружину придбати Р.М. Рільке в перекладах М. Бажана, зауважуючи, що його передусім цікавить саме перелік сонетів та елегій, які здійснив титулований поет. На переконання В. Стуса, цікаво було б порівняти “ідеально чіткі залізні колони Бажанового “Витязя в барсовій шкурі””, де йому ніби забиває дух од найстислішої стислості та філігранно-виточену поезію австрійця. Поет наголошує, що “Микола Бажан найцікавіший із покоління і якими смішними здаються поруч нього наші загумінкові генії!, адже лише М. Бажан уміє писати на рівні “скривлених зірок” [9, с. 58]”.

Неабияке значення для вивчення Стусової перекладацької концепції має лист поета до дружини й сина від 7 грудня 1973 року, написаний під враженнями від Бажанових перекладів (10 “Сонетів до Орфея” із першої частини) і який містить не лише авторську рецепцію творчості визнаного майстра поетичного слова, а й детальний аналіз та порівняння двох варіантів – М. Бажана та В. Стуса. Зокрема, поет-дисидент зауважує, що у другому сонеті “Так стрімко вознялося над собою” маємо різні версії: “Бажанова, – на переконання В. Стуса, – сміливіша, з більшими за авторські акцентами смислу, моя ж – обережніша, хоч, можливо, і неточна”. Проте визнає, що третій сонет “Господь спромігся. Але як же нам” краще вдавсь таки йому, адже у Миколи Бажана “не дуже вдало і “схрещення сердець”, а останній рядок – то просто антирількевський: не подих в пустку [9, с. 58]”. Зауважимо, що Василь Стус переклав цей рядок як “Це дух в ніщо. Дух в Бозі. Вітровий”.

Найголовніше для нього – досягти “благозвучності без смислових утрат”. З гіркотою усвідомлював, як багато губиться з чарів Р.М. Рільке, з його мудрості, з його доброти і ніжної людяності, з його природної граціозності. Недоліками Бажанових перекладів вважав передусім “строкату мову, що окошилась на ряду поезій, а також його “маломузичність” – він чує тільки

ритми маршових бубнів. От би Бажанові та Тичинине вухо! [9, с. 57]”. На думку Василя Стуса, Микола Бажан інколи занадто пафосний, обернений до читача, не має в ньому Рількової “самовистарчальності, самовдоволення дуїнського жерця”, йому не вдаються “нюансовий дриблінг, ці пів-чвертьтони, ця евфонія, ця геніальна музичність австрійця”, натомість – вільне поводження із заданим ритмом. Д. Наливайко, порівнюючи переклади В. Стуса із Бажановими, зауважує, що “переклад Бажана майстерний, в окремих деталях точніший від перекладу Стуса. Проте йому дещо бракує внутрішньої змістової адекватності, внаслідок чого послаблюється голос “уседуші” [7, с. 143]”.

Попри найвищі оцінки Р.М. Рільке, якого називав “Богом”, В. Стус відчував його відмінність від себе, відчував власну самотність і відстороненість від рафінованого австрійця. У листі до рідних від 6 – 10 травня 1984 року зізнавався: “Що більше читаю та працюю над Рільке – то більше розчарування в ньому. В його надто пухкому, надто не-житньому хлібі”. Однак це почуття знайоме йому, адже “колись так само, психологічно “переситившись” Пастернаком, я на довші літа – це було десь у 2 половині 60-х рр. – відчув до нього нехіть, синоніми супутників “пересичення” [9, с. 466]. Австрієць же нагадує йому лева, поданого “стилістикою рококо”. Такий “надто не вірільний, надто жіночий” М.Р. Рільке його дратує. Ця гіркота цілком зрозуміла – нестерпна табірна реальність, яка надто сильно контрастувала із затишною буржуазною атмосферою поезій М.Р. Рільке.

Поет дає глибокий естетико-філософський аналіз “Дуїнських елегій”, тонко відчуває, як із часом Р.М. Рільке змінює “алмазний камінь душі” на “кристали роздумів”. Пізня творчість австрійця не викликає вже такого захоплення – “усі елегії суховаті, розсудкові, з барвою специфічної для пізнього поета рефлексивної емоційності”, коли вже немає “першої емоції”, враження, прагнення, а лише спогади, передані через “бінокль своїх мертвих очей” – “світ лише намальовано на лінзах пам’яті [9, с. 165]”. А Юрій Шевельов, роздумуючи над “Палімпсестами” В. Стуса, підкреслював, що найбільше досягнення поезії В. Стуса, полягає саме в “схопленні народжуваних емоцій, душевних рухів у процесі їхнього оформлення [11, с. 1052]”.

Поет у листі до дружини та сина від 11 вересня 1975 року порівнював “Дуїнські елегії” з разками наміста – “гарні на низці, а поокремо – вже не те [9, с. 165]”, тому й перекладати потрібно усі відразу. Дуже велике значення для Василя Стуса в умовах тотальної ізоляції від світу мали епістолярні рецензії Григорія Кочура та Юрія Бадзя, оскільки він не завжди був певен точності своїх відчуттів Рільке, а звідси – і своїх перекладів: “Недавно отримав Льолину рецензію [рецензія Г. Кочура] на сонети, – писав поет дружині, – і це трохи стимулює мою роботу над другою частиною сонетів [9, с. 224]”. Стус зізнавався, що з нетерпінням чекає “Юркових [Ю. Бадзьо] критик та Михасиних [М. Коцюбинська] запашних карток”. У листі до перекладача Зінаїди Йоффе від 24 листопада 1971 року консультується з нею щодо перекладу десятої елегії Рільке.

Проте не всі рецензії на переклади були однозначно прихильні. Так, у В. Стуса зав’язується дискусія з Юрієм Бадзьом щодо деяких його робіт. Зокрема, поет дискутує з товаришем з приводу I та III сонетів (з першої частини “Сонетів до Орфея”), але за “погромні рецензії” вдячний: “Матиму від суворого відзиву чимало користі – це стимулюватиме мене в змаганні з таким велетом, як Рільке”. В. Стус вдячний Ю. Бадзьо за зауваження. Він і сам бачить чимало вад своїх перекладів, адже через несприятливі умови табору в нього *не має потрібної тривалості вдумування*, через що важко досягти потрібного рівня висоти [9, с. 98].

Василь Стус все ж не погоджується з трактуванням Ю. Бадзя закінчення третього сонета, у якому, вважає, є сліди поетичної концепції Р.М. Рільке: “Спів – не бажання, а прагнення досягнути, він є буття і цим буттям лише й констатується, визначаючи свою стилістику *через автора*, що не є творцем, а співтворцем. Бо через нього, імперсонального автора, виявляється естетика світу [9, с. 124]”. Продовження дискусії щодо закінчення цього сонета маємо у листі від 10 листопада 1975 року, у якому В. Стус зазначає, що, перечитавши коментар Ю. Бадзя, не погоджується з ним і тепер: “Я пропоную: коли ж нам бути, тобто мати спів як існування? І коли Господь створить (витворить із нас) космогонію співу-буття, схожу до кантівської космогонічної етики (чи, радше, космогонії етики) [...] Бо суті співу ти,

пак, не збагнув: це спів без мети, голос ніщо (який, власне, й виінакшує це ніщо, даючи йому душу). Це повів у Бозі, суб’єкта якоїсь Уседуші, тобто сам Бог і є ця Уседуша-Спів. Це спів-вітер, саморушійна сила Усесвіту, саморух-спів-усесвіт”:

*він зволить землю й зорі навернути?
Юначе, це не те, що ти хотів,
як криком рвав уста. Зумій забути –
все, що співав. Був марний порив твоїй.
Бо іншим духом повен справжній спів.
Це дух в ніщо. Дух в Бозі. Вітровий [9, с. 180].*

Поет зізнає, що 9 сонет “Хто понад тіньми здолав” (з першої частини) давався йому дуже важко, зауважує, що 7–8 рядок – описового характеру, однак змушений визнати, що “врахував усі зауваження дорогого Метра [Г. Кочура]. Отож, коли в цьому варіанті є якісь вдаліші уступи – то це завдяки йому [9, с. 183]”. У листі до батьків від 7–10 грудня 1975 пише, що робота над другою частиною “Сонетів до Орфея” йде важко: “Обтяжена форма надто, немає легкості першої частини [9, с. 199]”. На переконання поета, перший сонет “Дихай, вірша єство ясне!” є одним із найбільш “внутрішніх” сонетів Р.М. Рільке, а щодо п’ятого сонета “Квітів м’яз, що звільна анемони” просить сторонньої допомоги, адже перекладача непокоїть “і квітів м’яз, і фонічний бік (тороси: у світах всіх суцї), і відносний варіант “в житті котрому” (в Рільке ясно й чітко: in welchem alles Leben). І багато дечого ще. А подвигнути працю – не можу поки. Потрібен зовнішній стимул [9, с. 202]”.

Саме завдяки протилежним думкам шліфувались найкращі варіанти перекладу. В. Стус відзначав, що ідеально було б займатися Рільке в самотності, але туди пускають без писання й Рільке [9, с. 98]. Перечитуючи листи Ю. Бадзя “яко класику”, поет зізнався, що йому дуже шкода, що не має можливості “сперечатись” з колегою безпосередньо, що у нього з товаришем “більше однастайності, ніж суперечок, хоч є і такі”. На переконання Василя Стуса, було б дуже добре, якби Юрій Бадзьо осмислив естетику “Сонетів до Орфея” чи “Дуїнські елегії” Р.М. Рільке так, як писав про австрійця М. Гайдегер, адже чує

з “езотеричного стилю” свого постійного кореспондента, що в такому плані міг писати і Ю. Бадзьо [9, с. 124].

Відтак, саме Василь Стус дав українській культурі чи не найадекватніший з усіх європейських перекладів Р.М. Рільке, багато чого взявши для себе особисто, для своєї творчості та життєвої філософії. “Стусовий переклад конгеніальний, адже за своїми мистецькими якостями дорівнює оригіналу [4, с. 317]”, – твердить Л. Кравченко. Йому вдалося збагнути особливості текстів Рільке та досягнути їх до глибини. Загалом переклад займає в історії становлення української літератури особливе місце, виконуючи націотворчу та модернізаційну функції. Коли на початку XIX ст. перед українськими інтелектуалами постала проблема витворення самобутньої національної культури, більшість з них звернулися саме до практики художнього перекладу. Однак вже на початок 30-х років XX ст. зі зростанням тиску тоталітарного режиму функції перекладу змінюються. Тепер до нього все частіше починають вдаватися не задля розв’язання якихось певних культурних чи естетичних завдань – він стає можливістю втечі від реальності. В дискурсі української літератури XX ст., починаючи з 30-х років, для більшості інтелектуалів та творчих особистостей в альтернативному дискурсі ця здатність “бути можливістю втечі” від реальності міцно закріплюється за перекладом.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. З криниці літ: у 3 т. / Іван Дзюба – К. : Видавничий дім “КМ Академія”, 2006-2007. –Т. 1 – 2006. – 975 с.
2. Зеров М. Українське письменство / Микола Зеров ; [упоряд. М. Сулима ; післямов. М. Москаленка]. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2002. – 1301с.
3. Калашник О. Український Р. М. Рільке. “Орфей. Еврідіка. Гермес” [Електронний ресурс] / О. Калашник. Режим доступу: http://www.vsesvitjournal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=182&Itemid=41
4. Кравченко Л. Василь Стус – інтерпретатор поезії Р. М. Рільке: монографія / Леся Кравченко; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. І. Франка. –Дрогобич : Коло, 2008. – 340 с.
5. Корогодський Р. Брама світла: Шістдесятники / Роман Корогодський ; [упоряд. М. Коцюбинська, Н. Кучер, О. Сінченко].

– Львів : Видавництво Українського Католицького Університету, 2009. – 656 с.

6. Коцюбинська М. "Зафіксоване й нетлінне": Роздуми про епістолярну творчість : монографія / Михайлина Коцюбинська. – К. : Дух і Літера, 2001. – 300 с.

7. Наливайко Д. Василь Стус – перекладач / Дмитро Наливайко // Всесвіт. 1991 – № 1. – С. 141-144.

8. Сверстюк Є. Правда полинова / Євген Сверстюк. – К. : Видавничий дім "КМ Академія", 2009. – 192 с.

9. Стус В. Листи до рідних / Василь Стус. Твори в 6 т., 9 к. – Львів : Просвіта, 1997. – Т 6 (додатковий). – Кн. I. – 495 с.

10. Стус В. Листи до друзів та знайомих / Василь Стус. Твори в 6 т., 9 к. – Львів : Просвіта, 1997. – Т 6 (додатковий). – Кн. 2. – 263 с.

11. Шевельов Ю. Вибрані праці: у 2 кн. / Юрій Шевельов. – К. : Видавничий дім "КМ Академія", 2008. – Кн. II. Літературознавство / Юрій Шевельов ; [упоряд. І. Дзюба]. – К. : Видавничий дім "КМ Академія", 2008. – 1151 с.